

כבוד תורה מול כבוד מצוה

אשר הרו, מבוא חורון

מובא במשנה בפרקי אבות:

'רבי אומר איזוהי דרך ישרה שיכור לו האדם כל שהיא תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם'¹.

המהר"ל בפירושו לפרקי אבות מסביר:

'ונראה כי ר"ל כמה דברים שהם טובים בעצמם שהאדם עושה אותם והם תפארת אל העושה, אך אינם תפארת מן האדם ר"ל שהאדם הרואה מגנה אותו על כך. ודרך זה, אם שבאמת הדרך הזוהי תפארת לאדם עצמו רק שיש חשד מן הרואה, אל יברר דרך זה, לפי שצריך לצאת ידי שמים וידי הבריות, וכ"ש אצל תלמיד חכם שהוא חילול השם אם נראה לבריות שאין המעשה הגון ונאה, ולכך אמר שצריך שיהיה המעשה תפארת מן האדם, שיהיה במעשה ההוא העושה מפואר מכל בני אדם הרואים גם כן'.

לפי הסבר זה של המהר"ל, האדם הבא לעשות כל מעשה שהוא צריך להתבונן בעצם המעשה ולראות שמעשה זה הינו מעשה טוב וחיובי, ובנוסף עליו לוודא ולראות שאחרים לא יראו ויחשבו שיש גנאי במעשה זה.

אין אנו דנים במעשה מצווה שאדם מחויב לעשותו בזמן מסוים ובמקום מסוים, שעל זה מביא הרמ"א בתחילת השולחן ערוך:

'ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת השי"ת'².

מתוך דברי המהר"ל, רואים עד כמה כל אדם צריך להתבונן במעשיו, כל שכן דמויות רבניות בישראל ש'עניניהם של ישראל נשואות אליהן'. על הרב לבחון כיצד יביא לקידוש השם, ולא חלילה להפך.

1. פרק ב משנה א.

2. עיין גם מסילת ישרים פרק ה. אך עיין במסילת ישרים פרק כ בדברים שאינם חובה על האדם.

נתבונן בסוגיה הלכתית שדנו בה הראשונים והאחרונים, הנוגעת במתח בין מעשי מצוה לחשש ביזיון כבוד התורה.

במסכת קידושין³ דנה הגמרא באפשרות של מחילת כבוד ע"י דמויות מסוימות. דמויות אשר חלה חובה הלכתית של אחרים לכבדן.

לגבי דין 'רב שמחל על כבודו', מובאת מחלוקת בגמרא האם מהני מחילת כבודו⁴. להלכה מביא הבית יוסף מ'שלושת עמודי ההוראה', הרי"ף הרמב"ם והרא"ש, שאכן 'רב שמחל על כבודו כבודו מחול'. וכך פסק הוא בשולחן ערוך⁵:

הרב המובהק שמחל על כבודו בכל הדברים האלו, או באחד מהם, לכל תלמידיו או לאחד מהם, כבודו מחול. ואף על פי שמחל, מצוה על התלמיד להדרו.

והוסיף הרמ"א בשם תרומת הדשן שאף שכבודו מחול אסור לבזותו.

כאן, ההלכה מתייחסת למחילת כבודו של הרב ביחס למעשי כבוד שמחויבים תלמידיו כלפיו, ונפסק שיכול למחול על כבודו. האם יכול הרב גם לעשות מעשה שאיננו לכבודו, או מעשה שמבזה את עצמו בעיני הזולת⁶?

מעיקר הדין ודאי שאין לתלמיד חכם להתנהג ולהיראות לעיני הציבור באופן שאיננו ראוי לכבודו, והפליגו החכמים במסכת שבת בחומרת העניין:

'ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו - חייב מיתה, שנאמר 'כל משנאי אהבו מות', אל תקרי 'משנאי' אלא 'משנאי'⁷

ופירש רש"י:

חייב מיתה - שצריך להיות חשוב והגון לכבוד תורתו. משנאי - שממאסין עצמן בעיני הבריות, והבריות אומרים: אוי להם ללומדי התורה שהם מאוסים ומגונים, נמצא זה משנאי את התורה.

אולם, מה הדין כשהתלמיד חכם עושה מעשה מצוה אך פוגם במעשה זה בכבוד תורתו⁸? האם נחשב זה לביזוי כבוד התורה, או שמא משום שעושה מצוה אין זה

3. דף לב עמוד א ועמוד ב.

4. לגבי מקור החיוב לכבד את רבו - יש ראשונים שלמדו זאת מקל וחומר מכיבוד אב ואם, שהרי הם הביאוהו לחיי עולם הזה והרב מביאו לחיי העולם הבא. ויש שלמדו זאת מהפסוק 'את ה' אלוקיך תירא' שדרשו חז"ל שמילת 'את' באה לרבות תלמידי חכמים, ומדין מורא נלמד גם כיבוד. ובמשנה בפרקי אבות נאמר 'מורא רבך כמורא שמים' (פרק ד משנה יב).

5. שולחן ערוך יורה דעה סימן רמב.

6. לא פשוט להגדיר מה נחשב מעשה של גנאי וביזוי לדמות תורנית, ופשוט שגדר זה יכול להשתנות ביחס לתקופה, מקום, ותרבות. אנחנו לא נעמוד על הגדרה זו, אך ודאי שמוטל על הרב לבחון את מעשיו ולא לעשות מעשה שמבזה את תורתו.

7. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיד עמוד א.

8. עיין שאלה שנשאל בעל ה'חיות יאיר' סימן רה.

ביזוי התורה אלא כבודה?

נראה ששאלה זו תלויה במחלוקת ראשונים בסוגיית מצוות השבת אבדה ומצוות פריקה וטעינה.

התורה בפרשת כי תצא⁹ מצווה להשיב אבדה לבעליה, ולאחר מכן מצווה על מצוות טעינה.

**לֹא־תִרְאֶה אֶת־שׂוֹר אֶחָיֶךָ או אֶת־שׂוֹר נִדְחִים וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הַשֵּׁב תְּשִׁיבֵם לְאֶחָיֶךָ:
וְאִם־לֹא קָרֹב אֶחָיֶךָ אֲלֵיךָ וְלֹא יִדְעֶתָ וְאִסְפָּתוּ אֶל־תּוֹךְ בֵּיתְךָ וְהָיָה עִמָּךְ עַד דָּרֹשׁ
אֶחָיֶךָ אֹתוֹ וְהִשְׁבֹּתוּ לוֹ... לֹא־תִרְאֶה אֶת־חֲמוֹר אֶחָיֶךָ או שׂוֹרוֹ נִפְלִים בְּדַרְךָ וְהִתְעַלַּמְתָּ
מֵהֶם הֵקֵם תְּקִים עִמוֹ:**

חז"ל התקשו בלשון הפסוק. מה לנו ולמחשבות של האדם הרוצה להתעלם?! היה אפשר לוותר על המילים 'והתעלמת מהם', ולהגיע ישר אל הציווי האלוקי 'השב תשיבם לאחיד', או 'הקם תקים עמו'¹⁰!

ולכן דרשו חז"ל:

תנו רבנן: והתעלמת - פעמים שאתה מתעלם, ופעמים שאי אתה מתעלם. הא כיצד? היה כהן והיא בבית הקברות, או שהיה זקן ואינה לפי כבודו... לכך נאמר 'והתעלמת מהם'¹¹.

כלומר, התורה במצוות אלו פוטרת אנשים מסוימים מעשייתן. אולם יש לדון במי שבכל אופן לא רוצה להשתמש בפטור שיש לו, אלא רוצה לקיים את המצווה למרות הפטור, האם מותר לו לעשות זאת?¹² לכהן ודאי שאסור לו לעבור עבירה ולטמא את עצמו על מנת להחזיר את האבדה¹³. בגמרא ובמפרשים מבואר שה'זקן' שמדובר כאן, הינו גם אדם שמפאת כבודו לא היה מרים את האבדה גם לו הייתה שייכת לו, וגם תלמיד חכם. לגבי אדם מכובד נראה שאין בעיה אם רוצה להתנהג לפנים משורת הדין ולהחזיר את האבדה אף שאיננו מחויב בזה¹⁴. אולם לגבי תלמיד חכם שיש חשש לביזוי כבוד תורתו נחלקו הפוסקים הראשונים אם מותר לו להחזיר את האבדה במצב שמתבזה בזה.

9. דברים פרק כב פסוקים א-ד.

10. עיין תורה תמימה [שם].

11. דף ל עמוד א.

12. יש לדון בכמה מישורים, כגון הפטור מן המצווה ועושהו נחשב הדייט. וכן הדין או מידת חסידות של 'לפנים משורת הדין', אבל נתמקד בעניין שלנו.

13. ואף שלכאורה היה מקום לומר שיבוא עשה וידחה לא תעשה, עיין בגמרא שם שטומאת כהנים הוי עשה ולא תעשה.

14. לשון ערוך השולחן חושן משפט סימן רסג סעיף ד: 'זוה לא שייך אלא שהוא ת"ח, אבל אם כבודו הוא מפני עושר או עניין אחר מודים להרמב"ם שיכול להחזיר על עצמו...!'

הרמב"ם כותב¹⁵:

'ההולך בדרך הטוב והישר ועושה לפנים משורת הדין מחזיר את האבדה בכל מקום ואף על פי שאינה לפי כבודו'.

הרמב"ם לא חילק בין הפטורים, וכשיטת הרמב"ם פסק השו"ע¹⁶. לעומת זאת הרא"ש חלק על הבנה זו:

ויראה לי, כיון שפטרה תורה את הזקן - שאין לו לזלזל בכבודו, איסור הוא לגבי ידידה שמזלזל לכבוד תורה במקום שאין חייב¹⁷.

לדעת הרא"ש אין זו דרך הישר והטוב, שהרי אתה עובר בזה על איסור. את שיטת הרא"ש הביא הרמ"א [שם]:

ויש חולקין ואוסרין להחזיר, הואיל ואינו לפי כבודו¹⁸.

הבית יוסף מציע מקור להבנת הרמב"ם מגמרא בבא מציעא. הגמרא בבבא מציעא¹⁹ מספרת על רבי ישמעאל ברבי יוסי שהלך בדרך ופגע באדם שהיה צריך עזרה בטעינת מטען עליו, והוא ביקש מרבי ישמעאל להרים את המטען עליו. כדי להיפטר מהטעינה הזו רבי ישמעאל שילם לו את שווי המטען, ולאחר זמן קצר הפקיר את המטען. אדם זה, כששמע שרבי ישמעאל הפקיר את המטען, זכה בו שוב, וביקש שוב מרבי ישמעאל לעזור לו בהרמת המטען עליו. חזר רבי ישמעאל ושילם לו את שווי המטען, והפקיר שוב את המטען לאחר זמן קצר. לאחר שראה רבי ישמעאל שהוא מתכוון לזכות במטען, הוא הודיע בקול שהוא מפקיר מטען זה לכל העולם חוץ מאשר לאדם זה. בהמשך הדיון שם שואלת הגמרא למה בכלל שילם רבי ישמעאל על המטען, הרי הוא פטור לגמרי ממצוה זו שהרי הוא זקן ואינו לפי כבודו? הגמרא מתרצת שעשה כן רבי ישמעאל 'לפנים משורת הדין'. מכאן לדעת הבית יוסף יש מקור לשיטת הרמב"ם. אמנם במקרה זה גם הרא"ש יודה שאם יכול לעשות לפנים משורת הדין באופן שאין זה פוגע בכבוד תורתו, וכמו שעשה רבי ישמעאל על ידי קניית המטען, ודאי שזה מותר. ואולי אף רואה הרא"ש בגמרא זו הוכחה לשיטתו, שהרי עמד על זה רבי ישמעאל שלא להרים את המטען אלא לשלם את שוויו.

לעיתים קיים מתח בין עשיית מצוה או מעשה טוב לבין העובדה שייגרם קצת ביזיון לאדם מכובד העושהו. המתח הזה הנו היסוד למחלוקת בין דוד המלך

15. רמב"ם הלכות גולה ואבדה פרק יא.

16. שולחן ערוך חושן משפט הלכות אבידה ומציאה סימן רסג סעיף ג.

17. רא"ש מסכת בבא מציעא פרק ב.

18. וכמחלוקת בהשבת אבדה כן המחלוקת בדין טעינה ופריקה, עיין סימן רעב סעיף ג.

19. דף ל עמוד ב.

שרקד בעוצמה לפני ארון ה' כמתואר בדברי הנביא²⁰ 'וְדָוִד מְכַרְפֵּר בְּכַל־עֵז לְפָנָי ה'", לבין מיכל בת שאול שטענה לעומתו 'מִה־נִּכְבְּד הַיּוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם לְעֵינָי אִמְהוֹת עֶבְדֵי פְהִגְלוֹת נִגְלוֹת אֶחָד הָרְקִים'. ובמסכת כתובות נמצאים כמה סיפורים על קיום מצות שמחת חתן וכלה על ידי גדולי ישראל, ונאמר על רב שמואל בר רב יצחק שהיה משמח את החתן והכלה בצורה מיוחדת:

רב שמואל בר רב יצחק מרקד אתלת, אמר רבי זירא: קא מכסיף לן סבא! כי נח נפשיה, איפסיק עמודא דנורא בין דידיה לכולי עלמא; וגמירי, דלא אפסיק עמודא דנורא אלא אי לחד בדרא אי לתרי בדרא. אמר רבי זירא: אהנייה ליה שוטיתיה לסבא, ואמרי לה: שטותיה לסבא, ואמרי לה: שיטתיה לסבא²¹.

רש"י פירש שרב שמואל בר רב יצחק היה עושה כעין 'ג'וגלינג' עם שלושה בדי הדס כדי לשמח את החתן והכלה. רב זירא חשב שאין לנהוג כך שהרי זה מבזה את כבוד תורתו, כמ"ש רש"י [שם]:

מכסיף לן סבא - שמוזל בכבוד תלמידי חכמים ונוהג קלות ראש בעצמו²².

אולם לבסוף הבין רבי זירא שמשום מעשיו אלו של רב שמואל בר יצחק זכה לכבוד מיוחד במיתתו. משני המקרים שהבאנו נראה שאין פגיעה בכבוד התורה כשעושה מצוה, אף שאין חיוב המוטל עליו לעשותה באופן שאינו מתאים לכבוד תורתו, ואם כן, קשה על שיטת הרא"ש.

בגמרא אחרת בכתובות דרשו על הפסוק 'אשר יחסר לו - אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. והוסיפו ואמרו:

אמרו עליו על הלל הזקן, שלקח לעני בן טובים אחד סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו; פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו, ורץ לפניו שלושה מילין²³.

שואל שם הבן איש חי בפירושו 'בן יהודע':

קשיא, איך זלזל בנשיאותו ובתורתו?!

גם התיאור של הגמרא במסכת סוכה על הנהגתם של גדולי ישראל בעת שמחת בית השואבה מתאר מעשים שלכאורה הם לא מתאימים לדמויות אלו בעיני ההמון. נצטט אחד מתיאורים אלו:

20. שמואל ב פרק ו.

21. דף יז עמוד א.

22. אולם **המהרש"א** היה לו הבנה אחרת בזה: 'דקאמר ר' זירא קא מכסיף לן האי סבא - דאנן נערים לגביה ולא מרקדינן רק חדא, והוא מרקד כתלתא דילן אף על גב דהוא סבא. ודו"ק'

23. כתובות דף סז עמוד ב.

תניא, אמרו עליו על רבן שמעון בן גמליאל, כשהיה שמח שמחת בית השואבה היה נוטל שמונה אבוקות של אור וזורק אחת ונוטל אחת ואין נוגעות זו בזו²⁴.

מכל המקרים האלו נראה פשוט כשיטת הרמב"ם, שהרי לא חששו גדולי ישראל אלו מביזיון התורה כשהיו עסוקים במצוה, אף שלא היו מחויבים לקחת חלק בצורה כזו במעשי מצוות אלו.

מאידך בהלכות שבת כתב השולחן ערוך על פי הגמרא במסכת שבת שכל אחד ישתדל להכין דבר מה בהכנות השבת, ושגם גדולי ישראל היו נוהגים כך, ומסיים במילים אלו:

ומהם ילמד כל אדם, ולא יאמר לא אפגום כבודי, כי זה הוא כבודו שמכבד השבת²⁵.

על זה העיר בביאור הלכה²⁶ שלשון השו"ע באה ליישב את מה שהקשה בשו"ת 'חוות יאיר'²⁷ איך הקילו חכמים אלו בכבודם? וכדי 'להיזהר מקושיא זו' הוסיף השולחן ערוך מילים אלו שזהו כבודו שעוסק בעצמו במצוה²⁸. ומוסיף שם הביאור הלכה תוספת משמעותית להסבר שיטת הרא"ש שמדובר דווקא שניכר שעושה כן לכבוד ה' יתברך:

מה שאין כן אם אין ניכר, כמו זקן ואינה לפי כבודו באבדה וכדומה, שמתחלל כבוד הת"ח ע"י זה, שאין הכל יודעין שהוא עוסק במצוה.

על פי הסבר זה המובא בביאור הלכה בשם הפרי מגדים מצאנו הסבר לשיטת הרא"ש. כל מה שכתב הרא"ש שאין לעשות מעשה שאינו תואם את הכבוד של התלמיד חכם זהו דווקא כשאין ניכר שעושה בזה מצוה, אך במעשה שניכר מעצם המעשה שעושה מצוה אין כלל לחשוש לכבודו, שעשיית מצווה במהותה נחשבת כבודו, כדברי השולחן ערוך.

אמנם קשה לי מהמסופר על הלל הזקן שרץ לפני עני בן טובים, האם ניכר שם שהוא עושה מצוה של 'אשר יחסר לו'? ומה זה שונה מפריקה וטעינה שגם שם לכאורה ניכר הדבר שעושה מצוה, ובכל זאת אסר הרא"ש? קושיא זו יכולנו לתרץ כמו שתירצו במעשה זה של הלל, שהוא דאג שלא יבחינו שהוא הלל הנשיא, או שמעשה זה היה לפני שהוא היה נשיא²⁹.

24. סוכה דף נג עמוד א.

25. אורח חיים הלכות שבת סימן רנ סעיף א.

26. שם על פי דברי הפרי מגדים במשבצות זהב.

27. סימן רה.

28. ז"ל ה'בית יוסף' בהלכות השבת אבדה: 'ולדעת הרמב"ם ז"ל יש לומר דלא מיקרי מזלזל בכבוד התורה

בשביל כך, אדרבה הוא כבוד שמים...

29. עיין שם בבן יהוידע שפירש שהתנכר הלל.

אולם הרא"ש כתב שלא להשיב את האבדה במצב שיש בזיון לתורה, ולא הזכיר כלל שטעם האיסור הוא משום שאין ניכר הדבר בעיני אחרים שהוא עושה מצוה³⁰.

וכן ראיתי שכתב ה'חיות יאיר' [שם]:

ואין לומר לחלק דגבי אבידה חיישינן לבזיון כבוד התורה מפני הרואים דלא ידעו שמטפל בה להחזירה, גם בפורק וטוען יחשדוהו שמבזה עצמו בשכר שמקבל ממנו, **דלשון הרא"ש לא משמע כן, רק אחר שהתורה פטרו אין לו לבזות עצמו, משמע דאסור מצד עצמו...**

ונראה שאין מחלוקת בין הרמב"ם והרא"ש שהאדם צריך לקיים מצוה אע"פ שלכאורה המעשה שהוא עושה, לולא היה מצוה, היה מבזה אותו³¹. בהשבת אבדה ופריקה וטעינה מצד אחד יש על המעשה שם של מצוה, אולם התורה פטרה אנשים מסוימים ממעשה מצוה זה. האם הפטור של התורה עוקרת את השם מצוה ממעשה זה? הרמב"ם אולי סובר שאין הפטור של התורה לאנשים אלו עוקר את 'שם המצוה' מן המעשה אם הוא מחליט לעשותו, אלא רק פוטר אותו, את ה'גברא', מהחיוב לעשות מצוה זו. ולכן, אם אדם הפטור בכל זאת יעשה מעשה זה, הוי על זה שם של מצוה, ולפי דברינו לעיל כמו בכל מצוה גם כאן אין בעיה של ביזוי תורתו, שהרי במעשה מצוה כולי עלמא מודים שהמצוה יכולה להיעשות, וזהו כבודו של האדם. אולם, הרא"ש סובר שברגע שהתורה פטרה את החכם אין כאן 'מעשה מצוה', ולכן אין שום היתר לבזות את עצמו ואת תורתו כשאיננו עסוק במצוה, וזה מעשה איסור³². הסבר זה לפענ"ד מסתדר היטב בפשט לשונו של הרא"ש³³.

ניתן לראות יסוד זה בהסבר הריטב"א. הריטב"א מבאר את הכלל ההלכתי 'העוסק במצווה פטור מן המצווה'.

הריטב"א במסכת סוכה³⁴ הגיע למסקנה שהכלל 'העוסק במצוה פטור מן המצווה' נכון רק בעת עוסקו בפועל במצוה הראשונה. שואל הריטב"א, אם מסקנה זו נכונה

30. ובכל זאת ניתן אולי לומר שהרא"ש כאן לא מתעסק בגדר של מה נקרא בזיון, אלא לאחר שהוגדר מעשה זה כביזיון אין התלמיד חכם רשאי לעשות זאת. אולם אולי הוא יסכים שכל עוד שבמעשה זה ניכר שעושה מצוה אין זה מוגדר כלל כביזיון, וממילא לא נכנס לבעיה של ביזיון תורתו, וצ"ע. ועוד יש להעיר לשיטה של הפרי מגדים, האם אדם שיכריז על עצמו שעושה מעשה של השבת אבדה האם זה יועיל, או שמה נאמר שבזה 'לא פלוג רבנן'.

31. עיין מסכת סוטה דף מא עמוד ב בעניין מחילת כבוד המלך כשעוסק במצוה. ועוד יותר מודגש העניין במסכת סנהדרין דף יט עמוד ב שיש שם ביזיון ולא רק מחילת כבוד.

32. ולגבי סתם אדם שאמרנו לעיל שמוותר לו לעשות מעשה זה, הוא מקיים מצוה כללית של 'ואהבת לרעך כמוך', או למ"ד שיש מצוה בעשיית 'לפנים משורת הדין' [שהרי יש מחלוקת אם זה מצוה או מידת חסידות], אבל אין בקיום מצוה כללית כדי להתיר לו לבזות כבוד תורתו אליבא דהרא"ש.

33. עיין לעיל ציטוט של הרא"ש.

34. דף כה עמוד א.

למה צריכה הגמרא להביא פסוק ללמד אותנו שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, הרי הדבר פשוט שאין לו לעזוב את המצווה שהוא מקיים בפועל ולעשות מצוה אחרת! משיב הריטב"א:

וי"ל דהא קמ"ל, דאפילו בעי להניח מצוה זו לעשות מצוה אחרת גדולה הימנה - אין הרשות בידו. סלקא דעתך אמינא איפטורי הוא דמיפטר מינה, אבל אי בעי למשבק הא ולמיעבד אידך הרשות בידו, קמ"ל דכיון דפטור מן האחרת הרי היא **אצלו עכשיו כדבר של רשות**, ואסור להניח מצוותו מפני דבר שהוא של רשות.

הריטב"א מסביר את הפטור של התורה מלעבור ממצוה אחת ולקיים את המצוה השנייה העומדת לפניו כפטור 'אקטיבי', הפטור הופך את המצוה השנייה שאיננו עוסק בה כעת ממעשה של מצוה למעשה של רשות, והיא עוקרת את 'שם המצוה' מהמצוה השנייה העומדת לפניו. התורה מחדשת לנו, שכשאתה עוסק במצוה אחת שאר המצוות הם כעת מעשה של רשות, ובוודאי שאין האדם רשאי לעזוב מעשה מצוה ולעשות מעשה רשות.

בדומה לזה אצלנו אולי סובר הרא"ש שכשהתורה פטרה אנשים שונים מקיום המצוה, היא לא פטרה רק את ה'גברא', אלא הפטור הפך את מעשה המצוה למעשה של רשות לאדם זה, וגם אם הוא מחליט לעשות מעשה זה אין זה הופך להיות מעשה מצוה. ולכן, משום שאיננו מקיים מצוה בעת שעוסק בהשבת האבדה, אין תלמיד חכם רשאי לבזות עצמו במעשה זה, שהרי הוא מעשה של רשות.

ולפי תירוץ זה מובן שרק במקום שיש פטור מיוחד של התורה הופכת המצוה למעשה של רשות, אבל בשאר המקרים שראינו לעיל שהקשינו מהם על דברי הרא"ש אין שום פטור של התורה, אלא יש מצוה שעומדת מול לכאורה ביזוי תורתו, ובזה גם הרא"ש יסכים כי זהו כבודו של התלמיד חכם לעשות מעשה זה. נעמוד על עוד נקודה אחת, שאף היא יכולה להסביר חלק מן המקורות שהקשינו מהם על שיטת הרא"ש.

ה'חוות יאיר' בתשובתו שהבאנו לעיל מעלה נקודה מעניינת:

ואין להקשות על הרא"ש ממ"ש ודוד מפזז ומכרכר וגו' וכמ"ש מיכל כהגלות נגלות אחד הריקים, דודאי דבר שבקדושה שאני, כמ"ש אין גדולה בפלטין של **מלך...**

ה'חוות יאיר' עומד על ההבדל בין מצוה שמוגדרת כדבר שבקדושה, למצוה שאיננה מוגדרת כדבר שבקדושה. מעשיו של דוד המלך תמוהים בעיני מיכל, שהרי 'מלך שמחל על כבודו, אינו מחול', והגמרא דורשת זאת מהפסוק 'שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך'. אם כן טענתה נכונה. אולם, דוד המלך מעלה טענה נגדית, והפסוקים בשמואל ב פרק ו מחזקים את טענתו:

וְדוֹד מְכַרְפֵּר בְּכַל־עֵז לְפָנָי ה' וְדוֹד חָגוּר אֶפֶס בְּד... וְהָיָה אַרְוֹן ה' בָּא עִיר דָּוִד
 וּמִיכַל בַּת־שָׁאוּל נִשְׁקָפָה| בְּעַד הַחֲלוֹן וַתֵּרָא אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּוִד מִפְּנֵי וּמְכַרְפֵּר לְפָנָי ה'
 וַתִּבֶּז לוֹ בְּלִבָּהּ: וַיָּבֵאוּ אֶת־אַרְוֹן ה' וַיִּצְגּוּ אֹתוֹ בַּמְקוֹמוֹ בְּתוֹךְ הָאֵהָל אֲשֶׁר נָטְהִילוּ דָּוִד
 וַיַּעַל דָּוִד עֲלוֹת לְפָנָי ה' וּשְׁלָמִים... וַיָּשֶׁב דָּוִד לְכַרְךְ אֶת־בֵּיתוֹ וַתֵּצֵא מִיכַל בַּת־שָׁאוּל
 לְקִרְיַת דָּוִד וַתֹּאמֶר מִה־נִּכְבַּד הַיּוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם לְעֵינָי אֲמָהוֹת
 עֵבְדָיו כִּהְגִּלוֹת נִגְלוֹת אֶחָד הָרָקִים: וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־מִיכַל לְפָנָי ה' אֲשֶׁר בְּחָרִיבֵי
 מֵאֲבִיךָ וּמְפֹלֵ בֵיתוֹ לְצִוּוֹת אֹתִי נִגִּיד עַל־עַמִּים ה' עַל־יִשְׂרָאֵל וְשַׁחַקְתִּי לְפָנָי ה': וּנְקַלְתִּי
 עוֹד מִזֹּאת וְהִיִּיתִי שְׂפֵל בְּעֵינָי וְעַם־הָאֲמָהוֹת אֲשֶׁר אָמַרְתְּ עִמָּם אֲכַבְּדָהּ:

דוד המלך מסביר שכל מעשיו נבעו מזה שהוא עמד ורקד לפני ה', בפני ארון ה', ומשום כך גם מלך ישראל צריך להיות במלוא השפלות. לפני ארון ה' לא שייכים שום גינוני מלכות, שם כבוד המלך בטל לגמרי.

וכך גם כותב **המצודת דוד** [שם]:

לפני ה' - ר"ל הלא כרכורי היה לפני ה' וכו' **וכבוד המלכים כאין נגדו**: 'ושחקתי - ובעבור זה שחקתי לפניו.

גם המלך שמוטל עליו להטיל אימה על העם, צריך להתנהג בשפלות וענווה יתרה כשהוא עומד לפני ה'.

הדבר בא לידי ביטוי גם בהלכה. תפילת העמידה היא עמידה לפני ה', ולכן יש למלך חיוב גדול יותר להראות שפלות וענווה, וכך כותב הרמב"ם:

במה דברים אמורים בהדיוט, אבל כהן גדול כורע בתחילת כל ברכה ובסוף כל ברכה, **והמלך כיון ששחה בראשונה אינו מגביה ראשו עד שגומר כל תפילתו**³⁵.

לפי הסבר זה ניתן גם לפרש את מעשיו של רבותינו בשמחת בית השואבה, שהרי בעזרה השמחה הייתה אף היא 'לפני ה'³⁶.

* * *

אנו כיישוב זכינו לרב, הרב יונה דברת שליט"א, שנראה ומורגש במעשיו שהם 'תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם'. יהי רצון שהרב יזכה לעוד הרבה שנים של

35. רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ה הלכה י.

36. מסופר על הגר"א, מובא ב'מעשה רב' הלכות סוכה אות טו: 'והוא ז"ל היה הולך לפני הספר תורה שמח מאוד ברוב עוז וחדוה... ומספק כף אל כף ומכרכר בכל עוז לפני ספר התורה...' וראיתי במילואים שם מ'קונטרס המועדים מתורת בריסק': 'ולפי זה יש לבאר גם כן את הנהגת הגר"א דכשהיה ספר התורה בחוץ אז יש קיום של שמחה 'לפני התורה', כמ"ש בדוד שמפזז ומכרכר בכל עז לפני ה'... אבל כשהכניסו הס"ת לארון ואין כאן קיום של שמחה 'לפני התורה', אז הסתפק בשמחה פנימית בלב...! ואולי אפשר גם לפרש את מעשיו של רב שמואל בר יצחק בשמחת הנישואין בגמרא הנ"ל, שהרי חז"ל דרשו במסכת סוטה דף יז עמוד א שאיש ואשה שזכו שכינה ביניהם, וצ"ע.

בריאות וכוח ללמוד וללמד ולהנהיג את היישוב להתעלות עוד ועוד ביראת שמים, אהבת התורה ואהבת חסד, וּשְׁנֹכָה בִּיחַד עִם כָּל עַם יִשְׂרָאֵל לְרֵאוֹת עֵין בְּעֵין בְּשׁוֹב ה' צִיּוֹן, וְנֹכָח לְשִׁמוּח 'לִפְנֵי ה'', בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.